

ÉLET ÉS TUDOMÁNY

100 ÉV ELŐTT

SÉTA A BÖLCÉSZETI KARON ÉS AZ EGYETEMI FÜVÉSZKERTBEN 1848 TAVASZÁN

Kilencet ütött az egyetemi templom hangja. A napos tavaszi délelőttön két filozófer (bölcész) botorkál le a Nagy-szeminarium harmadik emeletéről. A márciusi nagy megmozdulások egyik összejövetelére sietnek. Magyarul beszélgetnek, ami ebben az időben forradalmi cselekedetnek számít, hiszen az előadások is latin és német nyelven folynak. Emlékeznek még rá, hogy pár évvel ezelőtt Verner József, a filozófia professzora a magyar tanítási nyelv behozatalának kísérlete ellen a bölcészeti kar igazgatójához tett felterjesztésében „örjögő szenvedelemnek” minősítette e szándékot. Ő meg van győződve arról, hogy hazánk nyolcszázados alkotmányának megmaradását a latin nyelvnek köszönheti s csodálkozik azon, hogy a haza atyjai oly megdöglőtelanul kiteszik magukat „a demokrácia pusztító lángjának”, mely pedig egykor őket is el fogja emészteni.

Hasonló értelemben nyilatkozott akkor Reisinger János, a történelem érdemes tanára is, aki annak a meggyőződésének adott kifejezést, hogy a magyar nyelvre való áttérés legalább 10 évre szóló zavart eredményezne és elszigetelne a külföldtől.

A két bölcész az elmúlt évek e különös harcaira gondol, de már mindegyik tudja, hogy nem tart soká: napokon belül magyarul fognak tanítani a magyar egyetemen!

Az előadásokról „lőgnak el”, pedig ezért nagy büntetés jár. Csaknem szószterint tudják a kar szigorú határozatát: „mind a két bölcészeti tanodákban minden padnak két végére a jelesebb hallgatók közül helyeztessenek ifjak, kik azon padokban ülő társaikra fegyelmezőleg legyenek s a padban jelen nem levőket az iskolai gondnoknak jelentsék. A helyes ok nélkül kimaradók a

legfelsőbb rendelkezések értelmében tekintet nélkül szigorúan büntetessenek!” Az egyetem pincéjében levő carcer (börtön) pedig a 38-as árvíz óta szörnyű állapotban van...!

— Ócska ez az egész épület, — dohog magában az egyik, ablakjai már kiesnek a tokkból, a szűk termekben alig férünk el. Jól lehet a helytartótanács felterjesztéssel fordult a főherceg-nádorhoz a bölcészeti épületének kibővítése tárgyában, s a nádor meg is ígérte. De ügylátszik, ez is csak ígér!

— Azt tudod, hogy a rektor március 13-án átiratot intézett a kar tanáraihoz, melyben „a nagyon tisztelendő, tekintetes, tudós, teljes című Uraságokat felkéri, hogy a tanuló ifjúságot a politikai mozgalmakbani részvételtől, összecsoportozásoktól és más ilyenféle zavargásoktól hatályosan visszatartóztatni és a tanulmányaik szakadatlan folytatására serkenteni ne terhelhessenek”.

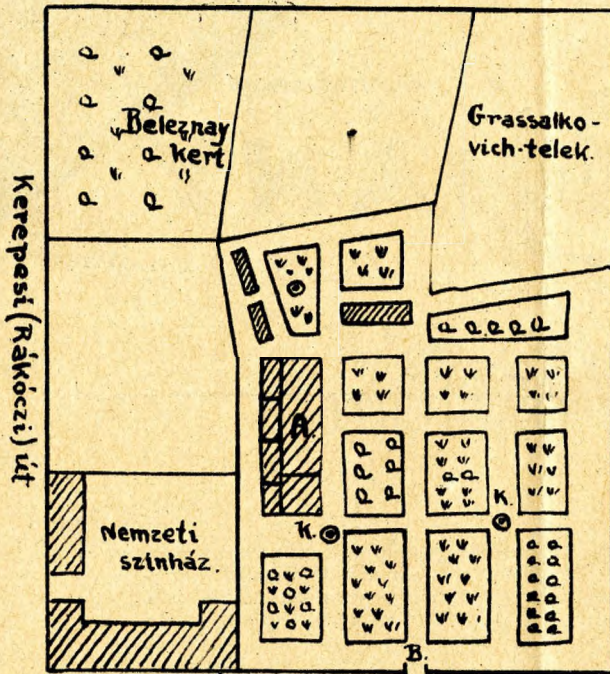
— Nem kell ezt komolyan venni, — mondja a másik, — a dékán mellettünk van. Jedlik Ányos a mi emberünk! Gyerünk csak nyugodtan a Pilvaxba.

Az összejövetelen viharos hangulatban megbeszéltek a 15-i programot. A nagy nap délelőttjén, a Múzeum hatalmas épülete előtt összegyűlt lelkes sokaság — akikhez már a mérnöki intézet és az orvoskar hallgatói is csatlakoztak — „Petőfi költő vezérlete alatt” a Nagy-szeminarium (Egyetem központi épülete) elé vonult, ahol „borzasztó láрма között” a bölcészethallgatókkal egyesültek. Együtt vonult a tömeg a Landerer-nyomda elé.

Másnap a rektor az előadások bizonytalan időre való megszüntetését rendelte el.

Harmadnap az ifjúság az egyetem reformálása tárgyában 9 pontban petíciót ter-

Öt pacsinta (Esterházy) u.

Országút (Múzeum körút)

Az egyetemi fűvészkert 1809—1840-g
A = üvegházak, B = bejárát, K = k utak

jesztett a helytartótanács elé, melyhez Szabó János rektor készséggel csatlakozott.

Március végén már teljes a diadal. A szeminarium udvarán összegyűlt bölcsészek egymásnak adják a legújabb híreket, csak úgy visszhangzik az öreg udvar a sok kiabálástól. Mindenki újabb részleteket tud:

— Korizmics bölcsészeti igazgató értesítette Jedlik dékánt, hogy március 22-től kezdve „minden bölcsészeti és mértani tanulmányok csak magyar nyelven fognak ezen tudományegyetemben tárgyalhatni!”

— Vernert nyugdíjazták!

— Na ennek sem használt sokat a közben megkapott magyar nemesség. Hiába változtatta a király Verney-re a nevét, ez megmaradt svábnak.

— Garay János költőt kinevezték az eddig be nem töltött magyar nyelv és irodalom tanszékére.

— Reisingert is elbocsátották, utóda Vasváry Pál lesz.

— Kimondották az „oktatás és tanulás szabadságának elvét, hogy a tanuló arra nézve, mely tant és melyik tanártól kívánja hallgatni, szabad választást tehessen”.

— Báró Eötvös miniszter a „szigorú

pró... (at) felfüggesztette.

— Eltörölték a hallgatók számokkal való osztályozását!

— A tanodai csend fenntartását a tanuló-polgárság kebeléből választott rendbiztosok látják el.

— A miniszter kimondta, hogy „az egyetem körében semminemű vallás- vagy hitfelekezeti előnyöknek helye nincs.”

— A tudós, közép- és polgár-tanodák leendő tanárainak kiképzésére külön philologico-históriai és mér- és természettani képezdek fognak az egyetemen bölcsészektára mellett felállíttatni“...

A kiabálás fokozódik, nem értjük már a bemondók híreit, hagyjuk ott a lelkes ifjúságot s menjünk egy kis üdítő sétára az egyetem fűvészkertjébe.

Nyár van. Az Országút felől (mai Múzeum-körút) sűrű porfelhős sorod a szél a fűvészkert pusztuló bokraira. Gyom veri fel az egykori virágágyakat. Az utak begyepesedtek. A kert közepén kimeredező gerendák, üvegcserepek, gazverte földhányás egykori üvegházak összerogyott körvonalait mutatják. Szomorú pusztulás nyomai mindenütt.

Az egyik dűledező házikóból előkerül egy ember — megszfélének látszik — a jámbor látogató megszólítja az idegent, aki a „Pesti magyar színház” árnyékába húzódik.

— Az egyetemi fűvészkertet keresem.

— Ez volna az, instálom.

— Nem értem, kérem. Sokat hallottam a multban a *Haberle* Károly professzor idejében oly híres botanikus kertről. Vidéki ember vagyok s most feljöttem Pestre, hogy megnézzem ezt.

— Elkésett az úr vagy 15 évet. Azelőtt bizony szép volt itt minden. Még a boldogult *Kitaibel* direktor úr vetette meg ennek az alapjait.

Haberle idejében pedig nagy hírre emelkedett. 30 külföldi kerttel állottunk kapcsolatban. A caldariumban (melegház) 1000, a tepidariumban (mérsékelt övi növények üvegháza) 812, a frigidariumban (hidegház) pedig 2070 darab ápolt növényünk volt. 7300 virágédényünkben díszlett a sok pompás virág és 10.000-nél több faj gazdagította a herbáriumunkat.

De ahogy boldogult Haberle direktor urat 1832 június 1-ére virradó éjjel kerti lakásá-

ban orvul meggyilkolták, hanyatlásnak indult ez a szép kert.

— Hát az utóda, *Sadler* József professzor nem gondozta ezt eléggé?

— Eleinte igen. Szépen ment minden 38-ig, de akkor jött az árvíz s mindent tönkretett.

Ugyan még helyre lehetett volna hozni a kárt, de 1840-ben *Kozina* Lajos került ide főkertésznek s ő nem törődött semmivel. *Sadler* professzort meg egyéb tudományos dolgai kötötték le s a pusztulás megindult. Ma már *Stáhly* orvoskari igazgató sem törődik ezzel — mert hiszen az orvoskarhoz tartozik a kert — s elhatározták, hogy új fűvészkertet létesítenek. Meg is vette a helytartótanács az új telket a *Festetics* grófi birtokon.

— Hol van ez az új kert, talán ott többet láthatok?

— Jó félóra járásra innen, kívül a városon, a még mindig üresen álló *Ludoviceum* mellett.

— Köszönöm a felvilágosítást, holnap kísétálok oda s megnézem az új fűvészkertet.

A kíváncsi idegennek ebben a látogatásban sem volt sok öröme. Az óriási területet, melyet a Szigony-utca, Üllői-út és Ludoviceum-utca határolt, dűledező deszkapalánk vette körül. Az egyenetlen, hepehupás pusztaságon kertész munkának még a nyoma se látszott. Közepét egy nagy, elmocsarasodó tó foglalta el, melyben libák fürödtek. A tó közelében azonban egy jól épített egyemeletes ház emelkedett márványlépcsőkkel, 13 szobával, kályhával, kandallókkal felszerelve. A Festetics grófok egykori vadászkastélya, ahonnan a Duna pesti kiöntéseire jártak a multban vadkacsázni. Sehol egy lélek, a „kert“ mellett a Ludoviceum üres palotája ásít, embernek nyoma sincs sehol.

Az idegen megtörli verejtékező homlokát, kedvetlenül indul el Pest felé s lassan eltűnik az Üllői-út irányában.

Dr. Haraszty Árpád.